

# Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

## ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ\*

*Σταυρούλα Τσινόρεμα*

Κύριε Αντιπρύτανη,  
Κύριε Κοσμήτορα,  
Αγαπητοί φοιτητές και αγαπητές φοιτήτριες,  
Κυρίες και κύριοι,

247

Σήμερα η Φιλοσοφική Σχολή, καθώς απονέμει τους τίτλους της στους νέους αποφοίτους της, τους καλεί να γίνουν φορείς της ολοκλήρωσης ενός «προγράμματος», επιστημονικού και κοινωνικού συγχρόνως. Η επιστήμη στην οποία οι απόφοιτοί μας έχουν ειδικευθεί δεν τελειώνει με την κατάκτηση ενός επιμερισμένου στόχου, των βασικών εγκυκλίων γνώσεων ενός ειδικού τομέα, αλλά σχετίζεται αφενός με την προώθηση και την αναπαραγωγή της, και αφετέρου με την εφαρμογή της στην κοινωνική πράξη.

Το πανεπιστήμιο, από θεσμικός χώρος που κατά τον μεσαίωνα παρείχε θεολογική στέγη στον αποκαλυπτικό λόγο, μετετράπη από την χαρραγή των νέων χρόνων σε έλλογο κοσμικό θεσμό που καλλιεργεί την ελεύθερη και αδογματίστη επιστημονική έρευνα και στεγάζει την επιστήμες, προϊόν οι ίδιες του κριτικού και έλλογου τρόπου σκέψης. Το επιστημονικό «πρόγραμμα» της αναζήτησης της αλήθειας και της κατάκτησης της γνώσης συνδέθηκε ιστορικά μ' ένα κοινωνικό «πρόγραμμα», με ανθρωπιστικές αξίες και ηθικο-πολιτικά ιδανικά: Η κατάκτηση και κοινωνική διάχυση της επιστήμης, καθώς θα ελευθέρωναν τον νου από την άγνοια, θα διέλυαν τις προκαταλήψεις και θα συνέβαλλαν στην ηθική ανόρθωση, την έλλογη πολιτική οργάνωση και την κοινωνική χειραφέτηση.

Η ανθρωπιστική και διαφωτιστική αρχή της *universitas*, και η παρεπόμενη αξίωση της καθολικότητας της γνώσης που συμβάλλει στην γενική πρόοδο και τον κοινωνικό διαφωτισμό, συνδέθηκαν ιστορικά με την ιδιαίτερη θεσμική λειτουργία του πανεπιστημίου, το οποίο εξελίχθηκε στη βάση αυτής ακριβώς της κοινωνικής αποστολής του.

Αγαπητοί φοιτητές και αγαπητές φοιτήτριες,

Καλείσθε να γίνεται φορείς αυτού του αιτήματος, που από την στιγμή της συγκρότησής του παραμένει διακύβευμα: να επεκτείνετε και να διευρύνετε την επιστημονική γνώση, και να την μετατρέψετε σε γνώση κοινωνική, να συμβάλλετε στην μετάλλαξη ενός «ειδικού σχεδίου» σε σχέδιο γενικό και καθολικό.

---

\* Ομιλία που εκφωνήθηκε κατά την τελετή ορκωμοσίας των αποφοίτων της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης στις 23 Νοεμβρίου 2000.

Τι θεωρητικά και διανοητικά εφόδια αντλήσατε από την Φιλοσοφική Σχολή, προς εκπλήρωσή του; Θα απαντήσω με μια ιστορική αναφορά, εξαιρετικά επίκαιρη.

Ο διαφωτιστής φιλόσοφος Immanuel Kant, στο κείμενό του «Η διένεξη των Σχολών» (1798), προβληματίζεται για την σχέση κράτους, πανεπιστημίου και κοινωνίας και προτρέπει τον ηγεμόνα (την κυβέρνηση) να επιτρέψει στο πανεπιστήμιο να μην παράγει μόνον ικανούς υπαλλήλους της διοίκησης («τεχνοκράτες-ειδικούς», υπαλλήλους της οικονομίας και της αγοράς, θα προσθέταμε εμείς σήμερα), αλλά αυτόνομα και κριτικά σκεπτόμενους πολίτες, προς το συμφέρον της κοινωνίας. Το έργο αυτό κατεξοχήν αναλαμβάνει η Φιλοσοφική Σχολή.

248

Η ιδιάζουσα και σύνθετη σχέση επιστήμης, κράτους και κοινωνίας λαμβάνει, στο καντιανό κείμενο, την μορφή μιας διένεξης μέσα στο πανεπιστήμιο και απέναντι στην κυβέρνηση, η οποία έχει την εποπτεία του πανεπιστημίου. Πρόκειται για μια διένεξη ανάμεσα στις επιμέρους Σχολές της Θεολογίας, της Νομικής, της Ιατρικής (τις «ανώτερες σχολές») από το ένα μέρος, και της Φιλοσοφικής (της «κατώτερης σχολής») από το άλλο. Οι σχολές αυτές, ενώ υπάρχουν η μια δίπλα στην άλλη ως προς την πανεπιστημιακή τους συγκρότηση, βρίσκονται σε σχέσεις συναλληλίας και ιεράρχησης ως προς τα γνωστικά αντικείμενά τους, σχέσεις οι οποίες αντικατοπτρίζουν τόσο τον ρόλο των επιστημονικών αντικειμένων στον κοινωνικό καταμερισμό των έργων, όσο και τις πραγματικές κοινωνικές σχέσεις. Η διένεξη λοιπόν ανάμεσα στις τρεις «ανώτερες» σχολές και την «κατώτερη» αναπαράγει την ένταση ανάμεσα στο ιδεώδες του ελεύθερου, απρόσκοπτου και πέρα από επιμέρους συμφέροντα διαλόγου, που εκπροσωπείται από την τελευταία, και τις πραγματικές σχέσεις του πανεπιστημιακού θεσμού προς την εξουσία και την κοινωνία, που εκπροσωπείται από τις πρώτες.

Η κυβέρνηση, υποστηρίζει ο Kant, διατηρεί το δικαίωμα του ελέγχου της δημόσιας εκδήλωσης της διδασκαλίας των τριών «ανωτέρων Σχολών», της Θεολογίας, της Νομικής και της Ιατρικής, καθώς η διδασκαλία τους έχει διαρκή και άμεση επίδραση στον λαό: Η Θεολογία προετοιμάζει ιεροκήρυκες, οι οποίοι δεν θα πρέπει είναι αιρετικοί, και οι οποίοι θα παρηγορούν τον λαό και θα τον συγχωρούν. Η Νομική προετοιμάζει δικηγόρους και δικαστές, οι οποίοι θα πρέπει να προστατεύουν επαρκώς την περιουσία και την προσωπική ακεραιότητα των πολιτών. Η Ιατρική προετοιμάζει γιατρούς, οι οποίοι θα πρέπει να είναι πράγματι σε θέση να θεραπεύουν τους ασθενείς και να φροντίζουν την υγεία των πολιτών. Αναγνωρίζει, λοιπόν, ο Kant τον χαρακτήρα του πανεπιστημίου ως μοχλού κοινωνικής ωφελιμότητας, το οποίο και για αυτόν τον λόγο υπόκειται στον δημόσιο, πολιτικό και κοινωνικό, έλεγχο.

Όμως, ακριβώς ως αντίβαρο αυτού του περιορισμού και ελέγχου που δέχεται το πανεπιστήμιο, θα πρέπει να λειτουργήσει η πλήρης ελευθερία της Φιλοσοφικής Σχολής του. Γράφει ο Kant,

«Θα πρέπει στην επιστημονική κοινότητα ενός Πανεπιστημίου να υπάρχει και μια πανεπιστημιακή σχολή που, όσον αφορά την διδασκαλία της, να είναι ανεξάρτητη από τις διαταγές της κυβέρνησης, που να μην είναι μεν ελεύθερη να διατάξει, αλλά να είναι ελεύθερη να κρίνει τους πάντες, που να ασχολείται με το συμφέρον της επιστήμης, δηλαδή με την αλήθεια, όπου ο ορθός λόγος θα πρέπει να δικαιούται να μιλήσει δημόσια. Γιατί χωρίς μια τέτοια σχολή η αλήθεια (προς βλάβην της ίδιας της κυβέρνησης) δεν θα

έβγαινε στο φως, ο λόγος όμως είναι από την φύση του ελεύθερος και δεν δέχεται καμιά προσταγή να θεωρήσει κάτι αληθές (δεν δέχεται ένα *crede* αλλά απλώς ένα ελεύθερο *credo*)».<sup>1</sup>

Αυτό που υποστηρίζει ο Kant είναι ότι, καθώς η Φιλοσοφική Σχολή δεν δεσμεύεται από την εργαλειωτικότητα των αντικειμένων της, είναι, και πρέπει να είναι, η πλέον ελεύθερη στην δράση της από όλες τις πανεπιστημιακές σχολές. Η Φιλοσοφική Σχολή συνδέεται με διδασκαλίες που δεν ανατρέχουν σε κάποια εξωτερική διαταγή προκειμένου να συγκροτηθούν. Αντιθέτως, οι τρεις «ανώτερες σχολές» έχουν ετερόνομη νομοποίηση. Αντλούν την εγκυρότητά τους από μια ιδρυτική στιγμή που προκύπτει από μια αδιαμφισβήτητη αυθεντία. Η θεολογία εξαρτάται από την Βίβλο, η ιατρική από τις αποφράσεις των υγειονομικών επιτροπών και των οργάνων εποπτείας της άσκησης του ιατρικού επαγγέλματος, ενώ οι νομικοί κανόνες εξαρτώνται από την κυβερνητική εξουσία, με την έννοια ότι αυτή τους επιτρέπει να ισχύουν ως θετικό δίκαιο σε μια κοινωνία. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με την φιλοσοφία. Η λειτουργία της κατώτερης σχολής είναι αυτόνομη, με την έννοια ότι η φιλοσοφία (η οποία, στο καντιανό κείμενο, περιλαμβάνει όλες τις ανθρωπιστικές σπουδές) δεν βασίζεται σε τίποτε έξω από τον εαυτό της. Στο βαθμό που η φιλοσοφία αναγνωρίζει κάποια εξωτερική αυθεντία, όπως λχ. το κράτος, προβαίνει σε αυτήν την αναγνώριση μέσω μιας δικής της ελεύθερης κρίσης, η οποία βασίζεται στον ορθό λόγο και μόνον. Η ανεξαρτησία της θεμελιώνεται στην ίδια την ανεξαρτησία του ορθού λόγου.

Δοθείσης της θεμελίωσής τους σε ετερόνομες αυθεντίες, οι τρεις καθιερωμένες σχολές της θεολογίας, της νομικής και της ιατρικής μπορούν να βρεθούν στο πεδίο του δογματισμού, καθώς υπαγορεύουν την αποδοχή του δεδομένου, που ελέγχει τους ανθρώπους όχι μέσω της χρήσης του λόγου αλλά μέσω της υποταγής στο ισχύον<sup>2</sup>. Η φιλοσοφία όμως υποβάλλει σε κριτικό έλεγχο όλα τα καθιερωμένα περιεχόμενά τους. Υποβάλλει σε έλεγχο λχ. τις εκάστοτε επιταγές της νομοθετικής εξουσίας, (μέσω μιας ιδέας της γενικής νομοθεσίας, την οποία παράγει «εκ του λόγου»), όπως και τις ερμηνείες της θεολογίας (μέσω μιας ιδέας ελεύθερου ηθικού αυτοπροσδιορισμού και υπευθυνότητας, που επίσης παράγει «εκ του λόγου»). Οι θεολογικές ερμηνείες απαιτούν τον σωστό ερμηνευτή των βιβλικών κειμένων. Και εδώ χρειάζεται ο διαρκής έλεγχος του λόγου για να μην κινδυνεύσουμε να αναγορεύσουμε σε θρησκεία απρόσφορες διδασκαλίες και ακατάλληλες δοξασίες.

Οι διδασκαλίες της Φιλοσοφικής Σχολής αναφέρονται στην αλήθεια, την ορθότητα και την αξία των επιστημονικών περιεχομένων, οι οποίες αναδεικνύονται αποκλει-

1. Immanuel Kant, *Werkausgabe*. Herausgegeben von Wilhelm Weischedel, Frankfurt/Main 1968, Bd. 11 *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik*, σ. 282.

2. Μια διαφοροποίηση πρέπει να γίνει όσον αφορά την ιατρική. Μολονότι, κατά την εφαρμογή των γνώσεών της στην κοινωνία, επιβάλλεται να συμπίπτει με εξωτερικές πηγές νομιμοποίησης, όπως είναι το κράτος, υγειονομικές επιτροπές κλπ., εντούτοις η ισχύς των επιστημονικών κειμένων της, που καλλιεργούν τις γνώσεις της και αποτυπώνουν τις διδασκαλίες της, δεν προκύπτει από κάποια εξωτερική αυθεντία αλλά είναι αποτέλεσμα της ίδιας της ελεύθερης έρευνας στα αντίστοιχα επιστημονικά πεδία. Με αυτήν την έννοια, η σχολή αυτή είναι η πλέον ελεύθερη στην δράση της από όλες τις ανώτερες σχολές.

στικά μέσω της ελεύθερης άσκησης του έλλογου στοχασμού. Στο πλαίσιο του πανεπιστημίου, η αποστολή της Φιλοσοφικής Σχολής εντοπίζεται στην αναζήτηση του αληθούς και του ορθού, και δευτερευόντως σε θέματα χρησιμότητας. Αντιθέτως οι δραστηριότητες των ανωτέρων σχολών έχουν πρωτευόντως τεχνικό και χρησιμοθηρικό χαρακτήρα: ο λαός θέλει ιερείς που να τον παρηγορούν και να τον συγχωρούν, που θα του διδάσκουν πώς να σωθεί, ανεξάρτητα από το εάν είναι ή δεν είναι οι άνθρωποι ηθικοί, στη βάση μιας θεολογίας της θείας χάριτος. Οι άνθρωποι θέλουν τους γιατρούς να τους γιατρούουν όταν αρρωσταίνουν, στη βάση μιας εργαλειακής αντιμετώπισης της ασθένειας, και όχι της πρόληψης και του μέτρου στον τρόπο της ζωής. Εξίσου θέλουν το δίκαιο και τους δικηγόρους να τους λένε πώς να κερδίζουν τις δίκες τους, είτε είναι τίμιοι είτε όχι, είτε έχουν δίκιο ή άδικο.

Η φιλοσοφία όμως αντιστοιχεί σε μια άλλη δραστηριότητα που βασίζεται στις «εκ του λόγου» παραγόμενες ιδέες του ηθικού αυτοπροσδιορισμού και της υπευθυνότητας, του δικαίου και του μέτρου. Η κριτική δραστηριοποίηση του λόγου, που ενεργοποιεί η φιλοσοφία, είναι όρος για να υπάρξει πρόοδος προς μια «άλλη ιδέα» λαού, προς έναν τύπο διαφωτισμένης κοινωνίας, ως ρυθμιστικής αρχής, ώστε να μειώνεται ο δογματισμός και η αυθαιρεσία και να υπάρχει διαρκής πρόοδος προς το καλύτερο.

Όλες οι υπόλοιπες σχολές πέραν από τον τεχνικό τους χαρακτήρα, θα πρέπει να αξιώνουν να χρησιμοποιούν τον έλλογο αναστοχασμό, θα πρέπει να αντιμετωπίζουν την κριτική της Φιλοσοφικής Σχολής, η οποία δεν δεσμεύεται από κανένα. Και αυτό διότι η αναζήτηση του αληθούς και του ορθού, μέσα από την εγκαθίδρυση ενός συστήματος δημοσίων διαλόγων εντός του πανεπιστημίου μεταξύ των επιστημών, αφενός και μεταξύ του πανεπιστημίου και της κυβέρνησης αφετέρου, αποβαίνει προς όφελος τόσο της κυβέρνησης, όσο και των άλλων σχολών.

Οι ανώτερες σχολές μόνον να ωφεληθούν έχουν από τον διαρκή έλεγχο και την κριτική αναδιατύπωση των παραδοχών που κάθε φορά απλώς θεωρούν ως δεδομένες, μέσα από μια κριτική διαδικασία που ελέγχει την συνοχή τους, τα θεμέλια και τα όρια της ισχύος τους. Κάθε επιμέρους επιστημονική έρευνα, κάθε κλάδος, αναπτύσσεται μέσω της διερεύνησης των δικών του θεμελίων, με την βοήθεια της κριτικής. Με αυτόν τον τρόπο, η έρευνα περνά από την απλή εμπειρική πρακτική στην θεωρητική αυτογνωσία και αυτοθεμελίωση, μέσω της κριτικής. Κάθε επιστήμη αναζητά την «μορφή» της- αυτό που είναι «ουσιώδες» σε αυτήν. Και αυτό που είναι ουσιώδες στη φιλοσοφία είναι ακριβώς η αναζήτηση του ουσιώδους: η δύναμη της κριτικής. Με αυτήν την έννοια, η «κατώτερη» σχολή αποδεικνύεται πως είναι η «ανώτερη», καθώς ενσαρκώνει εκείνη την θεμελιώδη αρχή που είναι όρος της διαρκούς επιστημονικής προόδου και της διανοητικής καινοτομίας, που αναζωογονεί το πανεπιστήμιο και το διαφοροποιεί από ένα απλό τεχνικό κολέγιο κατάρτισης όσο και από μια εξειδικευμένη ερευνητική ακαδημία.

Η αποκατάσταση έλλογων σχέσεων είναι απαραίτητη όχι μόνον στο εσωτερικό του πανεπιστημίου μεταξύ των Σχολών του, αλλά και μεταξύ του πανεπιστημίου και της κοινωνίας. Μια από τις θεμελιώδεις λειτουργίες του πανεπιστημίου είναι να παράγει εμπειρογνώμονες ή «ειδικούς» για τις ανάγκες του κράτους και της κοινωνίας. Από το άλλο μέρος, η λειτουργία του κράτους σε σχέση με το πανεπιστήμιο είναι να υπενθυμίζει στους εμπειρογνώμονες/τεχνοκράτες ότι πρέπει να υποβάλλουν την χρήση της γνώσης τους

στον έλεγχο των πανεπιστημιακών σχολών και εντέλει της Φιλοσοφικής Σχολής. Κατ' αυτόν τον τρόπο, από την μια πλευρά το κράτος πρέπει να προστατεύει το πανεπιστήμιο ώστε να εξασφαλίζεται η κυριαρχία του ορθού λόγου στην δημόσια ζωή. Από την άλλη πλευρά, η φιλοσοφία πρέπει να προστατεύει το πανεπιστήμιο από την κατάχρηση της εξουσίας που μπορεί να κάνει το κράτος, με το να θέτει όρια στην κυριαρχία του τελευταίου και, συναφώς, στα καθιερωμένα και συναρτώμενα με αυτό «συμφέροντα» των ανώτερων σχολών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το άνευ ορίων δικαίωμα του λόγου (φιλοσοφίας) να παρεμβαίνει είναι αυτό που διακρίνει την θεμιτή διένεξη, την concordia discors, από την αθέμιτη σύγκρουση (η οποία οφείλεται στην αυθαίρετη άσκηση αυθεντίας). Έτσι προάγεται ο διαφωτισμός, προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

Η διένεξη ανάμεσα στο παραδεδομένο και στην ορθολογική, ανοιχτή αναζήτηση αποκατά ιστορική δυναμική και καθίσταται μοχλός προόδου, ακριβώς επειδή οδηγεί σε μια καθολικά (δηλαδή πέρα από επιμέρους συμφέροντα) ισχύουσα ορθολογικότητα. Γι' αυτό και η κριτική δραστηριότητα της Φιλοσοφικής Σχολής δεν μπορεί να απαγορευθεί από κανένα. Γι' αυτό και ο ρόλος και το κύρος του πανεπιστημίου ως διανοητικού θεσμού συναρτάται με τον ρόλο και το κύρος της Φιλοσοφικής Σχολής του. Μέσω της κριτικής δραστηριοποίησης της τελευταίας, το πανεπιστήμιο προστατεύεται από την διολίσθηση σε απλό εργαλείο της κρατικής πολιτικής ή σε ετερόνομο μηχανισμό ικανοποίησης αγοραίων αιτημάτων.

Ασφαλώς το πανεπιστήμιο, ως χώρος καλλιέργειας της επιστήμης, συμμετέχει με ιδιαίτερο τρόπο στον κοινωνικό καταμερισμό των έργων. Η επιστήμη, ως μορφή θεωρητικής δραστηριότητας και ως ειδική κοινωνική δραστηριότητα, σχετίζεται με την αναπαραγωγή της και την εφαρμογή της στην κοινωνική πράξη. Αποτελεί η ίδια έκφραση και αποτέλεσμα του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας και βασικό παράγοντα επιτάχυνσης της κοινωνικής προόδου. Το πανεπιστήμιο, δια των επιστημονικών του κλάδων, κατέχει αποφασιστική θέση στη διαδικασία επαγγελματικής κοινωνικοποίησης. Εκπαιδεύει νέους επιστήμονες, έχει μεγάλη ευθύνη για τις αποφάσεις των μελών του, τα οποία θα κρίνουν κατά πόσον οι φοιτητές και οι φοιτήτριες έχουν τις ικανότητες που απαιτούνται για την αφομοίωση της γνώσης και την παράδοση της επιστήμης, και ακόμα παραπέρα εγγυώνται την προώθηση και εξέλιξή της.

Το πανεπιστήμιο, ως χώρος επαγγελματικής κοινωνικοποίησης, δίνει αρμοδιότητα σε έναν κλάδο (στον αρχαιολόγο να κάνει ανασκαφές), δίνει ειδικευση, αλλά και μαζί με αυτήν, παρέχει την αφομοίωση κανόνων, αξιών κι ενός κώδικα που διαγράφει το επαγγελματικό ήθος. Η επαγγελματοποίηση σημαίνει διάκριση ανάμεσα σε ειδικούς και μη ειδικούς, (απαιτούνται ειδικές ικανότητες για την άσκηση του επαγγέλματος, λχ. του γιατρού για να θεραπεύει). Σημαίνει επαγγελματικά καθήκοντα, σημαίνει κανονιστική διευθέτηση των ορίων του ανταγωνισμού και του τρόπου ρύθμισης των συγκρούσεων μεταξύ των συναδέλφων. Οι δε κάτοχοι εξειδικευμένων επιστημονικών γνώσεων, όπως έλεγα νωρίτερα, στο βαθμό που η δράση τους αφορά σπουδαία έννομα αγαθά της κοινωνίας (μόρφωση, υγεία, περιουσία...), υποβάλλονται σε κοινωνικό έλεγχο, ο οποίος διεξάγεται από το κράτος ή ειδικά όργανα εποπτείας του επαγγέλματος, ή ενίοτε από τους ίδιους τους συμβαλλόμενους (λχ. τους γονείς).

Όμως ταυτοχρόνως η επιστήμη διαφέρει από άλλα επαγγέλματα όχι μόνον κατά το αντικείμενο της εργασίας της αλλά και κατά το ότι οι εκπρόσωποί της, οι επιστήμονες, εί-

να φορείς μιας ειδικής κοινωνικής συνείδησης και υποκείμενα μιας ιδιότυπης κοινωνικής δραστηριότητας, που έχει ως αποδέκτη ολόκληρη την κοινωνία. Το γεγονός αυτό καθιστά το πανεπιστήμιο ιδιαίτερο και αναντικατάστατο θεσμό. Αναντικατάστατη παιδαγωγική λειτουργία του είναι η παραγωγή αυτόνομων υποκειμένων, που καθίστανται αυτόνομα μέσα από την μάθηση που λαμβάνουν. Και αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος για να εξέλθει η κοινωνία από την «ανωριμότητα», να ενισχυθεί, άμεσα και μακροπρόθεσμα, η παραγωγή, η οικονομία, όλα τα επιμέρους υποσυστήματά της. Είναι ο καλύτερος τρόπος για να ενθαρρυνθεί η επιστημονική καινοτομία και η υγιής δημοκρατική ζωή.

Αγαπητοί φοιτητές και αγαπητές φοιτήτριες,

252

Τι κοινωνικά εφόδια σας παρέχει η κριτική σπουδή, η άσκηση στην ελεύθερη σκέψη και στον κριτικό στοχασμό;

Η Φιλοσοφική Σχολή απαρτίζεται από τρία Τμήματα, καθένα από τα οποία έχει ως κύριο έργο την διδασκαλία και την έρευνα, ενώ συνδέεται με την απονομή ενός ακαδημαϊκού τίτλου σπουδών σε μια από τις ανθρωπιστικές σπουδές. Ο τίτλος σπουδών, το πτυχίο, έχει «επιστημονική», και μέσω αυτής, επαγγελματική φυσιογνωμία. Ο επιστημονικός χαρακτήρας του παρέχει την δυνατότητα στον πτυχιούχο-φορέα του να προωθηθεί την γνώση και την έρευνα (το πτυχίο είναι όρος, εάν το επιδιώξει, για μεταπτυχιακή ερευνητική και εξειδίκευση). Από την άλλη μεριά, ο επιστημονικός τίτλος εντάσσει τον φορέα του στον κοινωνικό καταμερισμό των έργων, του εξασφαλίζει επαγγελματική φυσιογνωμία.

Τι κοινωνικο-επαγγελματικά εφόδια σας παρέχουν οι ανθρωπιστικές σπουδές;

Αφού καταρχήν τονίσω την ανάγκη να μην ταυτίζεται η πανεπιστημιακή παιδεία με την επαγγελματική κατάρτιση, υποστηρίζω ότι η μόρφωση, πάνω από όλα η άσκηση στην κριτική σκέψη και την ορθή κρίση, που λάβατε από την Φιλοσοφική Σχολή, είναι ο καλύτερος όρος και για την κοινωνικο-επαγγελματική σας ένταξη.

Τι εννοώ: Είπα νωρίτερα ότι οι διδασκαλίες της Φιλοσοφικής Σχολής δεν έχουν, πρωτευόντως χρησιμοθηρικό αλλά κριτικό και αναστοχαστικό χαρακτήρα. Η γνώση της Φιλοσοφικής Σχολής είναι «αγαθό καθαυτό», έχει δηλαδή την δική της αξία. Τώρα σας λέω ότι αυτός ο αναστοχαστικός χαρακτήρας της γνώσης που πήρατε είναι ο καλύτερος όρος και για την επαγγελματική σας κοινωνικοποίηση. Οι ανθρωπιστικές σπουδές δεν οδηγούν μονοσήμαντα και κατ' αποκλειστικότητα σε μια επιμερισμένη δεξιότητα και ένα αντίστοιχο επάγγελμα, αλλά δίνουν τις προϋποθέσεις για επιτυχή ένταξη στα περισσότερα. Η ενασχόληση με τους ανθρωπιστικούς κλάδους δίνει δεξιότητες που είναι «μεταβιβάσιμες». Ασκούν τον νου, ενθαρρύνουν τις αναλυτικές ικανότητες και την δημιουργική προσέγγιση στη λύση προβλημάτων, δεξιότητες που θεωρούνται αναπόδραστες σε μια σειρά λχ. από διευθυντικές ή διαχειριστικές εργασιακές θέσεις. Η εκπαίδευση στην αναλυτική επιχειρηματολογία και κριτική ικανότητα στην λύση προβλημάτων ενισχύει την εργασιακή προσαρμοστικότητα, την κινητικότητα και την ευελιξία.

Πανεπιστήμια του εξωτερικού συλλέγουν στατιστικές γύρω από την επαγγελματική σταδιοδρομία των αποφοίτων τους: Αυτό που δείχνουν οι στατιστικές είναι ότι οι εργοδότες δίνουν ιδιαίτερη αξία σε αυτού του είδους την εκπαίδευση, καθώς παρατηρείται ισχυρή τάση να προσλαμβάνουν πτυχιούχους που έχουν υψηλούς βαθμούς στην φιλοσοφία, στην φιλολογία, στην ιστορία και την αρχαιολογία αλλά και τα άλλα αντικεί-

μενα των Φιλοσοφικών Σχολών, ανεξάρτητα από το συγκεκριμένο ακαδημαϊκό περιεχόμενο του πτυχίου τους. Πανεπιστήμια και οι εργοδότες γνωρίζουν ότι οι απόφοιτοι των Φιλοσοφικών Σχολών είναι ιδιαίτερος αξιοποιήσιμος.

Δυστυχώς, όμως, υπάρχουν και αντίρροπες πιέσεις οι οποίες πρέπει να αναχαιτισθούν. Σήμερα, σε έναν ραγδαία εξελισσόμενο τεχνολογικό περιβάλλον, η θεωρητική σκέψη στο χώρο των επιστημών του ανθρώπου πιέζεται να αναπροσανατολίσει τα ενδιαφέροντά της προς αναζητήσεις που αδυνατίζουν το κριτικό και αναστοχαστικό στοιχείο, που αποστρέφονται τις θεωρητικές συνθέσεις, και τις κριτικές αναγωγές στα θεμέλια των επιστημών, και ευθυγραμμίζονται άμεσα με τις βραχυπρόθεσμες αναζητήσεις της αγοράς.

Αυτή η αντι-θεωρητική στάση και η κάμψη της κριτικής αναφοράς χρειάζεται να ανακοπούν, διότι:

253

α) Όρος παραγωγής της επιστημονικής γνώσης είναι η ίδια η δυνατότητα της κριτικής. Κάθε νέα γνώση προϋποθέτει κριτική υπέρβαση της προηγούμενης γνώσης. Το πανεπιστήμιο είναι χώρος κριτικής επεξεργασίας και αμφισβήτησης κάθε παραδεδομένης γνώσης, αποτελώντας έτσι μια αναντικατάστατη μορφή διανοητικής ζωής. Την δύναμη της κριτικής καλλιεργεί και αναπτύσσει η κατεξοχήν ελεύθερη Σχολή, η Φιλοσοφική. Οι μαθήσεις της παρέχουν την απαραίτητη καλλιέργεια που διαμορφώνει την ορθοκρίσια και την κριτική διάνοια, που είναι προϋποθέσεις της επιστημονικής συνείδησης ανεξαρτήτως του επιμέρους πεδίου αναφοράς της.

β) Εκτός από την μύηση στην κριτική σκέψη, οι μαθήσεις της Φιλοσοφικής Σχολής παρέχουν τις πολιτιστικές συνέχειες με το παρελθόν, αφού προηγουμένως υποβάλουν τα πολιτιστικά περιεχόμενα σε έλλογη επεξεργασία και στον έλεγχο της διαφωτισμένης κρίσης. Η τελευταία ασκεί κριτική στο δογματικό και διδάσκει την ανοχή, τον σεβασμό της ετερότητας, την αξιοπρέπεια, το δίκαιο, το μέτρο, τις ανθρωπιστικές αξίες. Οι διδασκαλίες της Φιλοσοφικής Σχολής γονιμοποιούν το παραδεδομένο με το ορθολογικό. Καθιστούν το πανεπιστήμιο αναστοχαστικό θεσμό που μπολιάζει με τον ορθό λόγο τον κοινό νου και την δημόσια ζωή, διατηρώντας μεν την πολιτιστική συνέχεια με την παράδοση, αλλά φιλτράροντάς την ταυτοχρόνως μέσα από τον διαρκή έλεγχο της ελεύθερης κριτικής και τις διορθώσεις της αδογματίστης και ανοιχτής επιστημονικής σκέψης.

Για το λόγο αυτό οι διδασκαλίες της ΦΣ σταθεροποιούν και δυναμώνουν το κοινωνικό πλαίσιο, διαμορφώνοντας έλλογους μηχανισμούς διασφάλισης της κοινωνικής συνοχής. Ας μην μας διαφεύγει ότι ο πολιτισμός, η γλώσσα, η ιστορία, οι αφηγήσεις που συγκροτούν συμβολικά τις κοινωνίες είναι όρος για να υπάρξει η οικονομία, το κράτος, η πολιτική, η ίδια η κοινωνία. Είναι όρος που προηγείται του προσδιορισμού των τεχνικών υποδηλώσεων ή των ωφελιμιστικών συνεπειών της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης για την παραγωγή ή την οικονομική ανάπτυξη.

γ) Από το άλλο μέρος, το πανεπιστήμιο, δια της Φιλοσοφικής Σχολής, δεν προβάλλει απλώς μια εκπαιδευτική μορφή, ένα στυλ εκπαίδευσης, αλλά και μια κοινωνική και πολιτική ηθική. Οι διδασκαλίες της δεν προτείνουν μόνον μοντέλα γνώσης και το πώς θα υλοποιηθούν μέσω της εκπαίδευσης, αλλά και μια κανονιστική ιδέα για τις ορθές ανθρώπινες σχέσεις, ένα πρότυπο για το «ευ ζην». Έχουν την ευθύνη για την μόρφωση σε αρχές και αξίες, που αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την συνεργατικότητα στο πλαίσιο τόσο της επιστημονικής κοινότητας, όσο και της ίδιας της κοινωνικής ζωής. Εν-

σαρκώνουν το ιδεώδες της κοινωνικής ευθύνης της γνώσης και των φορέων της.

Οι ανθρωπιστικοί κλάδοι, καθώς θέτουν σε αναστοχασμό την σχέση της επιστήμης με την κοινωνία, την ίδια την κοινωνική ζωή, οδηγούν σε μια ανυπολόγιστης αξίας κοινωνική αυτογνωσία. Παρέχουν στους μελλοντικούς πολίτες το είδος της αναστοχαστικής σκέψης, της κριτικής απόστασης από το κοινωνικό γίγνεσθαι, που είναι απαραίτητη για την ενεργό συμμετοχή στην δημοκρατική κοινωνία και την διαφωτισμένη πολιτιστική ζωή. Καθιστούν το πανεπιστήμιο αναντικατάστατο μηχανισμό διαμόρφωσης της δημοκρατικής συνείδησης, με το να θέτουν το αίτημα της αυτονομίας και του αυτοκαθορισμού της κοινωνίας από πολίτες ελεύθερους, που τολμούν να σκέφτονται για τον εαυτό τους, αναδεικνύοντας ταυτοχρόνως τις δυνατότητες για ουσιαστική ανανέωσή της.

254

δ) Τέλος, όσον αφορά την επαγγελματική αναζήτηση, όπως εξήγησα, το πτυχίο σε μια κριτική μάθηση, με θεωρητικές γνώσεις, δίνει ευνοϊκούς όρους και για την αγορά εργασίας. Μέσα σε ένα ραγδαία εξελισσόμενο τεχνολογικό κόσμο, που δημιουργεί ασάφεια και αβεβαιότητα στο εργασιακό περιβάλλον και θέτει νέους κανόνες για την επαγγελματική ένταξη, έχει πολύ μεγάλη σημασία η εμπάθυνση στην θεμελιώδη θεωρητική γνώση και στην κριτική διανοητική δραστηριότητα.

Όπως ανέφερα, η εκπαίδευση στις ανθρωπιστικές επιστήμες αυξάνει τις δυνατότητες προσαρμογής σε ένα ευέλικτο και διαρκώς αναπροσαρμοζόμενο εργασιακό περιβάλλον. Αντιθέτως, η έμφαση σε εφαρμοσμένες ειδικότητες και η πρόωγη εξειδίκευση, λόγω της ταχύτατης εναλλαγής ειδικοτήτων κυρίως στον τριτογενή τομέα, οδηγεί στην απειδίκευση, περιορίζει τις δυνατότητες εργασιακής προσαρμογής και προκαλεί δομική ανεργία.

Αγαπητοί φοιτητές και αγαπητές φοιτήτριες,

Η ιδιαιτερότητα του πανεπιστημίου έγκειται στην ιδιαιτερότητα της Φιλοσοφικής Σχολής του. Όλες οι άλλες, ερευνητικές και εκπαιδευτικές, δραστηριότητές του σήμερα διεξάγονται και εκτός πανεπιστημίου, από ερευνητικά κέντρα, ακαδημίες, κέντρα κατάρτισης, ακόμα και ερευνητικούς ιδιωτικούς φορείς. Όμως η κριτική δραστηριότητα της Φιλοσοφικής Σχολής δεν μπορεί να υποκατασταθεί από κανέναν. Δεν είναι άμεσα ανταλλάξιμη, ούτε ποσοτικά εκμεταλλεύσιμη. Η κριτική δραστηριότητά της είναι αυτή που κάνει το πανεπιστήμιο τόσο ανεκτίμητης κοινωνικής αυτοσυνειδησίας.

Το πανεπιστήμιο είναι θεσμός προσανατολισμένος στην κριτική της γνώσης και, μέσω αυτής, στην παραγωγή νέας. Όμως, προκειμένου να αναπτύσσεται η κριτική διάσταση και η φιλερευνητική νοοτροπία, ο ακαδημαϊκός κόσμος πρέπει να πάψει να πιέζεται να αναπροσανατολισθεί (υπό την απειλή του οικονομικού αφανισμού του) στην απλή παραγωγή και μετάδοση ειδικών γνώσεων ή τεχνικών δεξιοτήτων. Οπωσδήποτε, δεν μπορεί να αποφύγει τις σύγχρονες παραγωγικές και αναπτυξιακές προκλήσεις. Δεν πρέπει όμως να συρρικνωθεί στον ρόλο του απλού διαβιβαστή επιμερισμένων γνώσεων για την εξειδίκευση στελεχών.

Είναι χρέος του απέναντι στην κοινωνία να διατηρεί την ισορροπία ανάμεσα στην παιδεία και την επαγγελματική εκπαίδευση. Είναι χρέος του να ενθαρρύνει και να αναπτύσσει μια Σχολή, την Φιλοσοφική, η οποία είναι παντελώς ελεύθερη. Είναι συμφέρον



ΤΣΙΝΟΡΕΜΑ: *Η ανεξαρτησία της Φιλοσοφικής Σχολής*

---

της ίδιας της κοινωνίας να υπάρχει μέσα στο πανεπιστήμιο ένας χώρος κριτικής σκέψης και αυτόνομης ερευνητικής δραστηριότητας, ένας θεσμικός τόπος όπου να μπορεί να προσεγγίζεται κριτικά η οικονομία, η πολιτική, η ίδια η κοινωνία και οι θεσμοί της. Είναι προς το συμφέρον της κοινωνίας να υπάρχει μια Σχολή που να ασκεί κριτική, και να εκπαιδεύει τους μελλοντικούς πολίτες της με επιστημονική επάρκεια, διανοητική εγρήγορση και κοινωνική ευαισθησία.

Αγαπητοί φοιτητές και αγαπητές φοιτήτριες,

Φορείς αυτής της κριτικής (αυτο)συνείδησης είστε εσείς, που σήμερα λαμβάνετε τους τίτλους της Φιλοσοφικής Σχολής.

Για αυτόν τον λόγο, σας συγχαίρω, σας ευχαριστώ και προτρέπω, καθέναν και κάθε μια από σας,

«Τόλμα να σκέφτεσαι!»! Sapere aude!

Συγχαρητήρια!